

Besedilo in fotografije: Gašper Kokot

Za potopisno predavanje kontaktirajte:
kokotgasper@yahoo.com
041/64 32 31

julij, avgust, september 2008

Riž klije v vihravi Indokini

Prvi obrok potovanja po Tajskem, Laosu, Vietnamu in Kambodži sva z Blažem užila na ulici v Bangkoku, ki je od daleč dajala festivalski vtis. Ljudje v skoraj izključno blede rumenih majicah so se gnetli okoli stojnic z letaki. Glave kartonastih lutk z naslikanimi poslovnimi oblekami so kimala v vetru. Pod strehami iz šotorskega platna so televizijski sprejemniki predvajali govore. Juha s stročnicami in rižem, ki sva jo dobila, je bila zastonj. Ko sva končno našla nekoga, ki je znal angleško, da nama pove, kaj se dogaja, je pojasnil: "Tu je miroljubno politično zborovanje. Zbiramo se že dva meseca. Hočemo, da se vlada zamenja."

Karkoli hočeš

Bledo rumena je barva kralja. Vsi Tajci ga globoko cenijo in ima trenutno najdaljši staž na svetu. Možno je slišati pritožbe čez vlado, gospodarstvo, policijo ali vojsko, ampak za kralja nima nihče žal besede. Celo začasna vojaška oblast, kot je bila tista pred dvema letoma, ne spremeni njegovega statusa. Nenazadnje Tajska ni bila nikoli kolonizirana in prav domače plemstvo s stalnimi prijateljskimi turnejami po Evropi je bilo precej zaslužno za neodvisnost ob dejstvu, da je tako britanski Burmi na zahodu kot Francoski Indokini na vzhodu ustrezala nevtralna blažilna država. Občasno jih je diplomatsko krmarjenje stalo kak kos ozemlja, toda mir so le ohranili.

Avtonomni status je omogočil Tajski, da se je ves čas ekonomsko razvijala brez vsiljenih politik, ki je po pravilu kolonije spreminjala v ogromne pridelovalke surovin brez zdravih ekonomskih temeljev. Gospodarski razvoj je krmil priliv populacije v mesta, predvsem v prestolnico. Bangkok je zaradi odsotnosti urbanega načrtovanja postal pravi labirint. Za tujca je dešifriranje ulic Sizifovo delo. Verzij latiniziranih napisov je veliko, kar poleg številnih uličic, ki včasih niso vrisane na zemljevid,

predstavlja zlato jamo za voznike različnih vrst taksijev: avto, motor ali tuk-tuk (pokriti trikolesnik s sedežem za potnike).

Za zapravljuje je Mesto Angelov, kot ga imenujejo domačini, odlično založeno s stojnicami, vendar se prave kupčije sklepajo na tržnicah, kot je vikend tržnica malce izven centra Bangkoka ali plavajoča tržnica Damnoen Saduak, primerna za enodnevni izlet. Še posebej na ulici Khaosan, kamor se zaradi poceni prenočišč skoraj brez izjeme zlivajo popotniki, je ogromna bera stojnic z raznimi drobnarijami, oblekami, hrano, izdelovalcev tatujev ali celoglavnih kitk s priložnostnim podaljšanjem las, lokalov ter diskotek in v poznejših urah prodajalk ljubezni, ki mimoidočim ponujajo: "Hočeš priti z mano?" in zamotijo nekatere bolj stacionarno usmerjene turiste. Verjetno izvorni posel deklet, ki se čez dan z roko v roki sprehajajo s svojimi zahodnjaškimi fanti, ni isti, toda prevladujoči vzorec je hitro prepoznaven: mlada postavna Tajka se drži ostarelega belca. Tovrstni pari so v Bangkoku zaradi svoje številnosti atrakcija zase.

Izmed konvencionalnih znamenitosti je na voljo kraljeva palača in neverjetna zbirka budističnih templjev. Svetišča poberejo kup superlativov od najstarejšega do največjega na Tajskem ter hranijo kipe Bude v raznoterih položajih: stoječi, sedeči, sloneči in ležeči. Zaradi razdalj v tem desetmilijskem mestu si jih je skoraj nemogoče ogledati brez najema prevoza. Večino sva jih videla za nizko ceno (petdeset bahtov, kar je približno en evro), vendar je posel vseboval obisk trgovine z nakitom ali oblekami po meri, kjer je voznik tuk-tuka prejel kupon za bencin. Pri dogovoru sva seveda že na začetku razjasnila, da nakup ni potreben.

Brez milosti

Prestolnica pestuje dva stadiona, namenjena tajskemu boksu oz. muay thai-ju. Svetovno prepoznana borilna večina gotovo malokje razvname toliko strasti kot pri tajskem občinstvu. V vsakdanjem življenju umirjeni, flegmatični Tajci si na tribunah arene res dajo duška. Pretežno moško občinstvo se na gornjih, cenejših tribunah poslužuje dragega hobija. V primerjavi z dvesto bahti (štiri evre), ki jih zapravijo za vstopnico, kasneje na tribunah lastnike menjajo bankovci po tisoč bah-tov. Vsako rundo je z višjimi stavami vpletenih več čustev in vrvež v dvorani preglasijo le še vzkliki ob uspešnih udarcih s kolenom, stopalom ali pestjo borcev v ringu. Pri dvigovanju utripa sodelujejo tudi glasbeniki z igranjem na tradicionalna glas-bila. Borba je bila na običajen ponedeljkov večer neizprosna in od petih tekem sta se kar dve končali z knockoutom.

Precej manj akcije je severneje, kjer leži Ayut-thaya, nekdanja prestolnica Siama, ki se je v Tajsko preimenoval tik pred drugo svetovno vojno. Ni bilo vselej tako, saj je konec sedemnajstega stoletja mesto varovalo milijon duš. Prvi evropski trgovci, ki so ga obiskali, so bili osupli nad videnim. Tipično poročilo tistega časa je ugotovilo, da evropska mesta delujejo kot vasi napram Ayutthayi, eno je celo predlagalo: "London bi moral posvojiti idejo o postavitvi ulične razsvetljave cest ponoči, kot to delajo v Ayutthayi."

Naravna zaščita z rekami in dodatno skopanimi kanali, ki so mesto spremenili v otok, so bili odlična prepreka, ki se je vdala šele dvoletnemu obleganju Burmancev. Medtem ko so sovražni sosedje ropali in rušili slavno prestolnico, so administracijo in prestol prestavili na območje današnjega Bangkoka in obrnili nov list v zgodovini.

Sprijena verodostojnost

Na severozahodu se Tajska dvigne v hribovje. Odročnost krajev je omogočila, da so se v težkih razmerah ohranile manjšine in staroselske skupnosti. Vzpetine in doline prepredajo Lisuji, Lahuji in Kareni, ki gojijo več vrst riža, koruzo in arašide. Težka dostopnost danes ni več problem in turistična dejavnost vsako leto predstavlja ogromno finančno injekcijo za regijo. Ježo slonov, rafting in pohode je moč organizirati iz velikih mest, vendar večjo pristnost ponujajo manjše odskočne deske kot je na primer Pai, od koder sva z Blažem iskala pot v pragozd.

Življenje v hribovitih predelih je bilo vselej težko

in spremembe prihajajo počasi. Veliko je še poži-galništva in pogostega seljenja celotnih vasi, čeprav uradna oblast poskuša z zakoni in boljšo infra-strukturo omejiti tovrstne dejavnosti. Včasih je edini denarni priliv predstavljala pridelava maka, surovine za opij. Tromeja med Mjanmarom, Lao-som in Tajsko se je imenovala zlati trikotnik, ven-dar se je slednja uspešno izključila iz starodavnega posla, kot je zatrdil pohodniški vodnik Pat: "Vlada je v zadnjih petnajstih letih zatrla vzgajanje maka z rednim helikopterskim nadzorom in gradnjo novih cest, ki so nadomestile glavne pešpoti ter olajšale dostop do tržnic." Kar je ostalo od trgovine z opojno drogo, so ostareli opijski odvisniki, ki smo jih srečali med dvodnevnim pohodom.

Tajska kralj in kraljica se z raznimi projekti tru-dita modernizirati vasi - med drugim je bila vsaka, tudi več ur hoje oddaljena hiša opremljena s sončno celico. Edini vir elektrike tako napaja televizijo ali radio, ki prenaša postajo v enem izmed Karen-skih jezikov. Vsaka staroselska skupnost ima svojo govornico, nošo in šege, ki počasi, a vztrajno izgin-jajo. K temu veliko pripomore turizem, ki ponekod naredi več škode kot koristi. Najbolj prepoznaven motiv so ženske Rdečih Karenov, ki od rane mla-dosti svoje vratove podaljšujejo s spiralnimi obroči. Na Tajskem imajo status beguncev, saj so čez bližnjo mejo pribežali zaradi vojne v Mjanmaru in uradno ne smejo delati. Obisk vasi je tako še najbližje vstopu v živalski vrt: plačaš vstopnino, se sprehodiš med stojnicami, poslikaš prebivalce in greš. Vaščani del denarja, s katerim preživijo, do-bijo od prodanih vstopnic.

V rovtah je drugače

Gorati predel Tajske sva zamenjala za gore v Laosu, kjer je situacija podobna. V težkih pogojih živijo staroselske skupnosti, katerih kultura je bolj ali manj nedotaknjena, vendar so v Laosu bolj takti kot njihovi sosede. Z blagovno znamko ekoturizem pazijo na vpliv, ki ga imajo obiski tujcev na lokalne skupnosti. Prihode uskladijo, da v posamezno vas ne pripeljejo več kot ene skupine mesečno.

Iz Luang Nam Thaja sva doživela precej drugačen pohod od tajskega. K temu je ogromno pripomoglo tudi vreme, saj je monsunski dež poti spremenil v razmehčane drsalnice, vendar se je prava blatna zabava začela šele, ko smo zavili na stezo, ki so jo utrlji bizoni. Namočena prst je prekrila čevlje, hlačnice ter tu in tam dlan, ko je v zadnjem trenutku preprečila popoln padec. Tako onesnaženi smo dosegli Phoo Varn, vas staroselske skupnosti Akha, kjer smo prenočili.

Umivanje s polivanjem z vodo je potekalo sredi naselja. Glede na našo blatnost, je bilo skoraj neverjetno videti čistost domačinov, ki so navajeni spolzke podlage. Petinšestdeset hiš se razteza prek treh vrhov ter ponuja razgled na doline, prekrite z gozdom in nasadi kavčukovca za veselo trgovino s Kitajci, ki veliko vlagajo v ta predel Laosa. Riževa polja so na drugi strani hriba. Celotna vas se je pred dvema letoma zaradi oddaljenosti preselila, zato niso imeli časa, da bi vse zgradbe postavili na meter in pol visoke kole. Nekateri hiše imajo v bližini za ležišče prostorne hiške, kamor starši preselijo svoje dvanaest ali trinajstletne sinove, da se izognejo sramežljivosti, ki jih popade ob začetku pubertete. Ko se bodo poročili, bodo stari okrog osemnajst let, dekleta šestnajst, in takrat se bodo preselili v svojo hišo. Glavnina flirtanja poteka pri gugalnici, ki se dviga nad najvišjo točko vasi, in leseni tribuni, postavljeni okrog ognjišča.

Pražnja obleka fantov je preprosta - čiste dolge črne hlače in rdeča kratka majica, včasih dopolnjena s kosom pisanega blaga. Dekleta se še vedno držijo bolj tradicionalnih norm - temno krilo s pisani vrhnjim krilom čez kolena in, kot fantje živobarvnim površnikom, vse pa je okrašeno s semeni in koščki svetleče kovine.

Krona noše - enostavna, enako okrašena črna kapa - je bila najbolj prepoznavna značilnost, ki so jo medlo osvetljevale sveče, ko so v rani noči dekleta v znak gostoljubja celotni skupini nudile tradicionalno Akha masažo. Hišo, kjer smo spali, je napolnilo živahno čebljanje, pospremljeno z nenehnim primerjanjem njihove rjave in naše bele kože. Fantje, ki so prišli za spremstvo, so po

zaključku še malce posedeli in z nami primerjali besede za cigareto, kozarec in steklenico.

Naslednji dan je bilo se več dežja in edina pot, ki smo jo lahko izbrali, je bila ekstremno kratka. Vodič Tuang je zato predlagal, da pri agenciji, ki je organizirala pohod, zahtevamo povračilo v obliki piva, ki ga bomo potem skupaj spili. Svojo naklonjenost do hmeljeve pijače je razkril večer prej s podatkom, da je svojemu štirinajst dni staremu sinu dal ime Lager. Njegova ideja nam je res priskrbela zaboj piva, ki smo ga podelili tudi z možakom v pisarni, in tako nestandardno zaključili pohod.

Konce dneva v Luang Nam Thaju je označevalo predvajanje poročil prek glasnega zvočnika, ki je odmeval po mestu. "Majhni kraji nimajo časopisov in tako dobimo vse novice," je zaupala domačinka. Medijski pluralizem je neznan koncept, saj je Laos politično zvest enostrankarskim komunističnim nazorom, četudi so z liberalnimi ekonomskimi reformami že pred desetletji skrenili iz marksistične ideologije.

Mir ali žur

Deževnost se je še bolj izrazila med potjo na jug. Do Luang Prabanga je okoli tristo kilometrov, česar si nisem predstavljal kot prevelik zalogaj. V zakup nisem vzel izjemno slabe ceste in navala zemeljskih plazov, ki so se utrgali zaradi dežja. Do cilja smo potrebovali enajst ur. Dolgotrajnost je odtehtala mimobežna pokrajina, ki je bila prelepa poezija gozdnatega hribovja.

Lunag Prabang je prijetno zaspano mestece z zajetnim številom budističnih templjev. Najbolj osvetljen je na vrhu hriba v središču naselja, ostali so razporejeni spodaj. V enem sva z Blažem ujela večerno meditacijo in melodično branje budistič-

nih zapisov. V Laosu tako kot na Tajskem in v Kambodži večina prebivalstva sledi teravada šoli budizma, ki je prišla iz Indije po južni poti prek Mjanmara in se opira samo na doktrine zapisane v začetni dobi budizma. Ker menihom ni dovoljena obdelava zemlje in s tem pridelava hrane, je dajanje miloščine pomembno opravilo s strani vernikov, ki ob priložnosti prejmejo blagoslovov. V Luang Prabangu se zgodaj zjutraj ulice za slabe pol ure spremenijo v poti, po katerih korakajo čete rumenih do oražnih tog. Domačini kleče z jedmi polnijo skledе, ki jih nosijo menihi. To je njihov živež za tisti dan.

Vestno spoštovanje vsedrjavne policijske ure pripomore k umirjeni podobi kraja. Ob pol polnoči vse trgovine, restavracije in prenočišča vsaj načelno zaprejo svoja vrata. Praksa je drugačna v južnejšem Vang Viengu. Nekaj barov ostane odprtih krepko v noč, kar gre pripisati zadostni podkupljivosti mož postav. Nenazadnje tja zahajajo skoraj izključno tujci in naredijo zadovoljiv profit, še posebej na račun dragega "posebnega" menuja, ki ga na željo pokažejo gostinci. Na njem je pestra izbira "veselih" pijač in jedač (veseli napitek, vesela pica Ě). Ponekod celo piše, kaj jih dela vesele: marihuana, opij ali nore gobe, tako da pri naročanju ne tavaš preveč v temi.

Glavno atrakcijo Vang Vienga so od Bangkoka naprej napovedovali turisti z majicami, kjer se je postavljaj angleški napis: "I've been tubing in Vang Vien". Tubing je preprost spust po reki v napihnjeni traktorski gumi. Vse skupaj ni slišati nič posebnega, ampak srž aktivnosti ni v spustu. Pomembnejši so postanki. Pehar barov na bregovih je prizorišče celodnevnega popivanja ali naročanja s posebnega jedilnega lista. Ostale aktivnosti vključujejo odbojko, nogomet v blatu ali biljard. Praviloma je ob vsakem baru tudi gu-

galnica, s katero se zavilhtiš proti sredini reke, ter skupina Laožanov, ki poskrbi, da tako ali drugače omamljenih turistov ne odnese predaleč. Glede na stanje nekaterih sploh ne preseneča, da jim ne uspe vedno. Teden dni pred najinim prihodom je uto-pitev povzročila začasno ustavitev aktivnosti. Prvi dan, ko še ni kazalo na zeleno luč pri spuščanju po reki, sva izkoristila za raziskovanje okolice z najetim motorjem. Riževa polja imajo za ozadje gosto poraščene apnenčaste gore, ki skrivajo številne jame. Ozki rovi nekaterih so komaj dovolj veliki za plazenje po trebuhu, kar opravičuje njihovo medvojno uporabo za skrivališče. O bombardiranju, ki jih je gnalo v zaklon, z vietnamsko vojno preza-posleni zahodni mediji skoraj niso poročali. Bombniki ZDA, ki so iz Tajskih baz prek območja leteli na misije v severni Vietnam, so svoj tovor skoraj desetletje metali tudi na sever Laosa. Del Ho Ši Minhove poti, ki je zalagala Vietkongovce, je namreč potekal po laoškem ozemlju. Drugi razlog je bila vse večja popularnost komunizma med prebivalci in ZDA so kot vedno prevzele vlogo učitelja, ki pravilne vrednote vtepe z vsemi sredstvi. Laos tako nosi nezavidljivi naslov na prebivalca najbolj bombardirane države.

Nad povprečjem

V Vientianu sva imela prisilni postanek med čakanjem na vietnamsko vizo. Prestolnico velikosti Ljubljane odlikujejo ležerni sončni zahodi z razgledom na Mekong, grozd nočnih klubov ter Pha That Luang, najpomembnejši budistični tempelj v Laosu. To je v praktično vse. Kmalu po prihodu sva se spraševala, kaj zaboga bova počela cel vikend. Dolgčas sobotnega popoldneva sva pregnala z vpeljavo v meditacijo vipasana, ki se osredotoča na koncentracijo na trenutno dejanje, v najinem primeru dihanje ali hojo.

Zvečer sva bila zmenjena s še enim nahrbtnikarjem. Ko smo se dobili, je že imel družbo. Aziatski možak mu je z vztrajnim mahanjem z rokami poskušal nekaj dopovedati. Gestikuliranje je bil edini možen način komunikacije, saj je bil prepričevalec gluhomem. Po nekaj minutah smo se sporazumeli, da bi nas rad odpeljal do kluba z glasbo in biljardom. Situacija je bila s stališča varnosti, milo rečeno, kočljiva, zato smo ga zavrnilo, odšli svojo pot in si naročili pivo Beerlao, kjer je bil naš prvotni namen.

Toda možak se ni dal zlahka odgnati. Sledil nam je, se usedel poleg in vztrajno ponavljal pantomimo. In smo si rekli: "Če ne greš, nimaš zgodbe," ter spotoma odložili vse nahrbtnike, fotoaparate in potne

liste v prenočišču. V žepih je ostala samo predvidena žepnina za tisti večer.

Ko smo prispeli do predlaganega bara, ni bil bordel, ni bil striptiz klub, ni bilo drage vstopnine ali pijače, niti čudnih tipov ni bilo na spregled. Izkazalo se je, da je z nami navezal stik fant (pokazal je, da ima petnajst let), ki je bil v mestu tujec kot mi (njegov dom je čez Mekong na sosednjem Tajskem) in si je samo želel družbe.

Spoznavanje ljudi mu očitno ni delalo težav, saj smo na prizorišču prek njega spoznali skupino laoških deklet, ki so ga prvič srečale tri dni pred tem. Ker je bil ravno vikend in naslednji dan ni bilo treba na delo, poleg tega je na obisk prihajala prijateljica s Tajske, smo bili naslednji popoldan povabljeni na zabavo.

Vse skupaj se je začelo ob štirih, ko sonce postane znosno. Glede na lokacijo stanovanja v centru glavnega mesta z odličnim razgledom na Mekong smo trčili ob malce premožnejši sloj. Tudi službe, na primer v razvojnem oddelku banke ali novinarja, so bile povsem druga pesem od drugače pretežno podeželskega Laosa. Glasbeni repertoar je bil sestavljen tako iz hitov, ki jih slišimo pri nas, izredno popularnega tajskega popa kot tudi domačih ustvarjalcev. Zvočniki so bili vklopljeni v prenosni računalnik, na regalu mu je družbo delal iPod in z gotovostjo lahko trdim, da je na zabavi v Laosu nemogoče izprazniti kozarec, najsi se še tako trudiš.

Podjetnost

V centralni Vietnam sva nameravala priti s petindvajseturnim zamahom. Vsaj tako so nama rekli, ko sva kupovala vozovnico. V resnici se je vožnja zavlekla v trideseturno, saj verjetno v čas niso všteli spanja na meji med čakanjem na njeno odprtje, poleg tega sva morala vmes, nekje na cesti v bližini Vinh, presesti na lokalni avtobus. V Indokini se vedno znova zgodi, da ne dobiš povsem iste storitve, kot si jo plačal.

Po utrudljivi vožnji sva preživela ležeren dan v Danangu in preverila, kaj je bilo tako posebnega na bližnji plaži China Beach, kjer so ameriški vojaki med vietnamsko vojno ujeli še zadnji počitek, preden so jih poslali nazaj nad Vietkongovce ali bombardirati domnevne baze slednjih ali preprosto zlivati herbicide na džunglo, da bi uničili naravno zaščito gverilcev. Kilometri sipkega peska in toplo morje so bili verjetno zadosten razlog za vojaško letovišče.

Pozno popoldan sva se premaknila še malce južneje v Hoi An. Vojni vihri je ušel skoraj

nepoškodovan, zato v starem jedru očara vietnamska arhitektura pretežno iz devetnajstega stoletja, kar verjetno pripomore k večinskemu mnenju, da je eno najlepših mest v državi. Očitno mnogo ljudi dela tako reklamo, saj je karizmatično mestece preplavljeno s turisti in posledično z vso šaro, ki pride zraven. Včasih je to lahko prednost, saj se krojaške prodajalne raztezajo skozi celotno staro mesto in delajo hudo konkurenco. Sprva sem šel vprašati bolj za šalo kot zares, koliko stane plašč. Ko je prodajalka rekla petintrideset dolarjev, ni bilo več dileme. Da ni bilo primerne velikosti za naju, v primerjavi z domačini širokopleča Evropejca, ni predstavljalo težave, saj je prodajalka takoj vzela meter v roke, da nama vzame mere. Samo dvodnevni postanek tudi ni bil nepremostljiva ovira: "Bomo šivali ponoči," je zatrdila. Najina nahrbtnika sta postala dva kilograma težja.

Glede na oddaljenost in nedostopnost z javnim prevozom sva obisk My Sona rezervirala prek lokalne agencije v Hoi Anu. Šla naj bi ob petih zjutraj, da se ogneva vročini. Iz te moke ni bilo kruha, saj naju nihče ni pobral ob dogovorjenem času. Po dveh urah sva se odločila, da greva zahtevati povračilo denarja, ampak je trajalo še dodatni dve uri preden so odprli pisarno. Ko so nama po kratkih pogajanjih izplačali denar, sva se odločila, da na lastno pest obiščeva ruševine. Z najetim motorjem sva se prvič spopadla s kaosom vietnamskega prometa. Kot drugod po polotoku je hupa nujen sestavni del vožnje, saj jo uporabljáš za opozarjanje na prehitevanje - nekakšen smerokaz, ki ga opazi tudi tisti pred teboj. Kar naredi Vietnam poseben, je gostota vozil, drznost voznikov in dosledno upoštevanje zakona močnejšega. My Son je bil verski center kraljestva Champa, ki je po dobrih tisoč sedemsto letih obstajalo le dve stoletji

premalo, da bi bilo danes verjetno svoja država. Obvladovali so ves današnji srednji in južni Vietnam. Relief tega območja jim je onemogočal zadostno obdelavo zemlje, zato so se zanašali tudi na pljenje mimoidočih ladij. Dejavnost jih je držala v stalni vojni s sosednjima kraljestvoma Khmerov in Vietnamcev in jih na koncu stala obstoja. Sprva so bili prebivalci hindujci, vendar so se tekom let spreobrnil, tako da so danes edino večje muslimansko seme v Indokini. Chami si islam tolmačijo precej svobodneje kot ostali. Za ramadan se postijo tri dni namesto en mesec, obrezovanje je simbolično z lesenim nožem, Koran pa bolj ali manj zgolj lepa knjiga.

Kras malo drugače

Ekspresni vlak je proti Ninh Binhu drvel s petdeset kilometri na uro. Pokrajina je potrjevala vtis, da je Vietnam eno ogromno riževo polje. Za njegovo pridelovanje je izkoriščena vsaka primerna površina. Gozd je ostal samo na strmih, stožčastih vzpetinah. Glavna kamnina je apnenec, kar pomeni obilico kraških jam. Zaradi količine vode so nekatere dostopne samo s čolnom. Isti razlog je botroval nastanku plavajoče vasi Keng Ga, kjer domačini veslajo z nogami in pastirji v čolnih ženejo jate rac.

Precej bolj slavna od okolice Ninh Binha je kraška pokrajina v zalivu Halong. Apnenčasta planota se že tisočletja počasi ugreza v morje. Iz vode štrli stotine skal in otokov, enih bolj nenavadnih od drugih. Nekateri skrivajo ene izmed najlepših jam na svetu, kar ni spregledano dejstvo. Gneča ladij in barkač ter smeti na morsk gladini so nujno zlo. Povečevanje lokacije s seboj nosi stres za popotnika nahrbtnikarskega tipa, ki ima ome-

jen proračun, saj so cene izletov v zaliv zasoljene. Težavi sva se malenkost izognila z izbiro izhodišča na otoku Cat Ba. Dodatna prednost so bile peščene plaže in možnost najema šotora ob vodi. Zadnji dan raziskovanja otoka sva izkoristila za vzpon na najvišji vrh. Ves čas je grozeče grmelo in pozno popoldan so oblaki zasedli nebo. Začel je pihati močan veter in deset minut kasneje je bila v polnem razmahu nevihta, ki je strele raztresala, kot bi bile potrošna roba.

Deževalo je še ves naslednji dan, ko sva krenila in prispela v Hanoi. Začeli so poročati o poplavih s smrtnimi žrtvami v gorovju severno od glavnega mesta, kar me je prepričalo, da sem se obrnil nazaj proti jugu, Blaž pa se je odpravljal domov izpitom naproti. Za zaključek skupne poti sva si ogledala predstavo vodnih lutk ob spremljavi tradicionalnih glasbil, od katerih je najpresunljivejši monokord - struna, na enem koncu pritrjena v resonančno telo, ki je povezano s palico za ustvarjanje zavijajočih zvokov. Stopila sva do mavzoleja, kjer vsem na ogled počiva mumificirani Ho Ši Minh, vodja vietnamskega odpora in oče komunizma v Indokini. Poskusila sva mastno, a sploh ne neokusno pasje meso. Po dolgem in počez sva prehodila staro mestno četrt, kjer so prodajalne istega tipa združene na posameznih ulicah. Pogostnost žensk s koničastimi klobuki, ki na rami v dveh košarah povezanih s palico, prenašajo manjša bremena, je še večja kot drugod v Vietnamu. Enako velja za večje tovore, za katere uporabljajo motorje, okrepljene z bambusovimi palicami. Nanje spravijo neverjetne količine tovara: od paketa žimnic do lesenih kletk s prašički, da komaj lovijo ravnotežje. Inovacija izhaja iz časov Ho Ši Minhove poti, ko so na kolesih po več sto kilometrov prevažali tudi poltonske artilerijske izstrelke.

Sever - steza - jug

Prvi kraki Ho Ši Minhove poti so bili zgrajeni med odporom proti francoskim kolonialistom, ko so se po drugi svetovni vojni vrnil, da terjajo nekdanje ozemlje. Po skoraj stoletju nadvlade se jim Vietnamci niso bili več pripravljeni podrediti. Z enotami Viet Minha pod vodstvom Ho Ši Minha so bili osemletno vojno, preden so dosegli neodvisnost. Mirovna pogodba je pogojevala začasno, tritodnevno delitev Vietnama na severni in južni del ob sedemnajstem vzporedniku, dokler ne bi imeli vsedravnih demokratičnih volitev. Na severu so imeli oblast Ho Ši Minhovi komunisti, na jugu pa ideološki antipod katolik Ngo Dienh Diem. Oboji so najprej poskrbeli za odstranitev elementov, ki

so ogrožali oblast. Diem se je vseeno ustrašil, da ni bil dovolj temeljit, zato je kršil pogodbo in namesto volitev razpisal referendum o njegovem nadaljnjem vladanju. Zmagovit rezultat so prepoznale vse takratne demokratične velesile. V Saigonu je prejel za tretjino več glasov, kot je bilo registriranih volivcev - toliko o verodostojnosti.

Ko se je pet let kasneje razvnela Vietnamska vojna, so ZDA stopile na Diemovo stran, ga sprva zalagale z opremo in inštruktorji, nato pa so na bojišče začele pošiljati tudi svoje enote. Vojaško močnejši nasprotnik je severne Vietnamce prisilil v gverilsko taktiko bojevanja. Spomnili so se Ho Ši Minhove poti, ki jim je tako uspešno služila proti Francozom. Vanjo so vključili sistem rovov in tekom let pod zemljo zgradili cele vasi. Eno takih, Vinh Moc, sem obiskal blizu bivše meje v demilitarizirani coni. Prehodi so nizki, klavstrofobični, prostori za družine imajo po dva kvadratna metra. Podobne velikosti so prostorčki jedilnice; umivalnica, kuhinja, bolnica in porodnišnica imajo malenkost boljšo kvadraturu. Rovi so zgrajeni v treh nivojih, najgloblje do šestindvajset metrov pod zemljo so zaklonišča pred hujšimi bombnimi napadi. Slednjih je bilo tam obilo, o čemer pričajo številni kraterji v okolici, ki jih počasi prerašča bambus.

O uspehu širokopoteznega odmetavanja bomb in ostalega bojevanja sem se prepričal na pokopališču, katerega razsežnost je primerna dolgotrajni vojni. V zadnjem stadiju bojevanja je južna stran uspeh merila po številu žrtev. Koliko je bilo vmes civilistov je bilo nepomembno, saj so bili vsi komunisti.

Gospod Tinh, ki v Dong Haju posoja motocikle,

se je razgovoril, kako je bilo med vojno. "Južnovietnamski vojski sem se pridružil, ker so mi bile vseč zabave z ameriškimi vojaki. "Žensk ni manjkalo, veliko so pili, se zakajali: "Takrat smo travo dobivali za pet dolarjev na kilogram iz severnega Vietnama." Po vojni je šel skozi rehabilitacijo v izobraževalnem taborišču, vendar je to samo mimogrede omenil in hitro spremenil temo.

Pomirimo duhove

Po nekaj letih vladanja je Diemov režim skrenil v skrajni nepotizem. Diktator se je začel obnašati vse bolj represivno in kruto, zato je rasla opozicija v njegovem južnem Vietnamu. Zelo aktivno se je protestom pridružil budistični menih Thich Quang Duc, ko je leta 1963 odpotoval v Saigon. V poslovilnem pismu je na koncu zapisal: "Pozivam velečastne, častitljive, člane sanghe in posvetne budiste, da se organizirajo v solidarnosti, da se žrtvujejo za zaščito budizma." Njegova žrtev je bil samozažig na prometnem križišču.

Avto, s katerim so ga pripeljali, je shranjen v pagodi Thien Mu blizu Hueja. Mesto je pomembno intelektualno središče in je bilo do konca druge svetovne vojne politična prestolnica dinastije Nguyen, ki je bila na koncu le lutka v francoskem kolesju. Obsežna citadela skriva prepovedano vijolično mesto, kjer so bili vladarjevi osebni prostori. Ni naključje, da takšna ureditev spominja na Kitajce, saj so slednji prvih tisoč let našega štetja okupirali Vietnam. Prek plemstva in mandarinov so močno vplivali na kulturo, kar se najbolj očitno kaže v sledenju mahajana šole budizma.

V drugi polovici devetnajstega stoletja je vladal Tu Doc, ki je za vsak obrok zahteval petdeset jedi, ki jih je pripravilo petdeset kuharjev in postreglo petdeset služabnikov. Osebnost sem mu hvaležen za ošabnost, saj sem na tržnici v Hueju okusil najboljše specialitete na potovanju. Posebej gre pohvaliti lokalno polivko in ledeni napitek z mešanico sadja vse od ličija in kokosa do pistacije.

Vietnamsko plemstvo je dobro jedlo, Francozi pa so medtem strojili kolonijo po svoji meri. Podnebje na celotnem polotoku je pretežen del leta zaradi vlage in visokih temperatur težko znosno, zato so milejšega podnebja vajeni Evropejci upravnost središče postavljali na tisoč petsto metrih nadmorske višine. Nastal je Dalat, kjer se temperature vse leto ne dvignejo nad petindvajset stopinj Celzija. Vrhovi hribov so danes širna polja zelenjave, nasadi kave, gojišča gob in tovarne svile.

Staroselske skupnosti so se pomaknile globlje v preostali gozd, večinsko prebivalstvo so Vietnamci.

Budizem, ki mu sledijo, je cepljen z animizmom, čaščenjem prednikov, taoizmom in konfucianizmom - torej mešanica vseh vplivov, ki so jih bili skozi zgodovino deležni. V okolici Dalata sem bil priča pomiritvi duhov prednikov, kar se zgodi približno vsake dva, tri mesece. Družina, ki se ukvarja z gojenjem gob, je sredi dvorišča postavila stojalo, kamor so razvrstili veliki posodi kuhanega riža ter pladnja z oreščki in semeni. Kadilo poleg je gorelo že od jutra. Oče je v bližini naredil kup iz papirnatih fotokopiranih bankovcev, ki se je šopiril v mavrici barv. Prižgal ga je z vžigalico. Medtem ko so plameni goltali simbolični denar, je mati vzela pladenj z oreščki in jih začela raztresati po dvorišču. Nadaljevala je po dovozu in zadnji so pristali na cesti, ki pelje mimo.

Ko duhovi prednikov pridejo in vidijo, da se jih potomci spomnijo in so jim pripravili pojedino, so pomirjeni. Če pride do tragedije v družini, kot sta smrt ali huda bolezen, je običajni razlog, da niso kazali dovolj spoštovanja prednikom. Če je na vidiku napredovanje v službi ali začetek novega posla, podoben obred poskrbi za blagoslov preminulih članov družine. Nekateri trgovci jih opravljajo vsak dan pred odprtjem ali po zaprtju trgovine, zato je vzdrževanje harmonije med to- in onostranstvom dobro viden vidik vsakdana.

Katera vera? Vse.

Nočni avtobus do Hošiminha, ime Saigona, ki so ga spremenili po ponovni združitvi obeh Vietnamov, naj bi vozil sedem ur. Oborožen s preteklimi izkušnjami sem skromno prištel zgolj dodatno uro običajne zamude. To je bila napaka. Namesto idealne jutranje ure sem izstopil ob pol petih zjutraj in bil v centru pol ure kasneje. Kaj je obsedlo voznika, da je bil zgoden namesto pozen s prihodom, mi je neznanka, saj sem spal. Seveda so bila vsa prenočišča še zaprta, ampak to ni preprečilo budnosti moto taksistov ter obljudenosti parka, ki je dajal vtis, da je zgodnja jutranja ura idealen čas za trimčkanje. Ostali popularni športi na zelenicah sredi mesta: badminton, nogomet in da cau so očitno rezervirani za večerno rekreacijo. Da cau je podoben pri nas pred nekaj leti popularnemu hekiju, samo da namesto mehko polnjene žogice v tem primeru z brncanjem s stopalom v zraku držiš majhno kompaktno vzmet, ki ima na eni strani trakce ali peresa za lažjo določitev smeri leta.

Dan sem po sili razmer začel zelo zgodaj, ampak izkazalo se je, da je rana ura res zlata, saj sem obhodil vse templje in muzeje, ki sem si jih zadal za prva dneva. Bivša predsedniška palača je

biser notranjega oblikovanja. Bogato opremljene, tematsko različne sobe so naphane s slonovino, biservino in drugimi pogrošnimi materiali. Diem jo je postavil med vladanjem in skrbno načrtoval tudi komunikacijsko dobro opremljeno klet. Med krizo je bila gnezdo vojaških operacij južnega Vietnama.

Ena prvih nalog, ki jih je Diem uspešno opravil, je bilo strtje neodvisnih vojsk v svoji državi. S svojimi petindvajset tisoč možmi so člani sekte Cao Dai kratko obdobje obvladovali provinco Tay Ninh. Ker se južnovietnamskemu režimu niso aktivno uprli, so padli v nemilost po koncu vojne. Danes so pobotani z oblastjo in imajo tri milijone podanikov, večinoma iz območja delte Mekonga. Vera je vzbrstela v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Caodaizem je enolončnica budizma, islama, krščanstva, zahodnjaške in vzhodnjaške filozofije. Izhaja iz predpostavke, da imajo vse religije iste korenine, in se ima za tretje razodetje. V prvo je bil med drugimi vpleten Laotse, v drugo tudi Buda in Jezus. Končna božja beseda je prišla v obliki caodaizma prek duhov, ki so vzpostavili stik ob pomoči duhovnih medijev. Ti duhovi so iz vseh vetrov, najbolj zanimiva imena zahodnega sveta pa so: Ivana Orleanska, William Shakespeare, Victor Hugo ter Vladimir Ilyich Lenin.

Njihove cerkve sledijo tej maniri, glavna znotraj kompleksa blizu Tay Ninha ni izjema. Na zunaj je podobna rimokatoliški baziliki z dvema stolpoma pri vhodu in kupolo na zadnji strani. Strehe so navdahnili budistični templji. Notranjost je velika dvorana, polna stebrov s parom prižnic, pod kupolo pa na vernike gleda božje oko. Celoten paket je bogat z barvami in poln podrobnosti z zagnanostjo baroka.

Moje informacije, kako priti do tja, so bile zelo površne, vse kar sem vedel je bilo, da je štiri kilo-

metre izven mesta. Ker sem šel na lastno pest, sem sedel v kombiju z lokalnimi prebivalci. Ko sem začel spraševati, če se slučajno peljemo mimo, da skočim dol je edini, ki je znal malo angleščine, rekel, naj grem dol istočasno z njim. Izstopila sva in pričakoval sem, da bo nakazal smer. Namesto tega me je odpeljal do svoje hiše, kjer je vzel motor in me zapeljal do templja. Angleško je zaradi šestletne abstinence od jezika komaj govoril, ampak počasi je vseeno šlo.

Po ogledu cerkve caodaistov sem bil nared, da se vrnem v metropolo juga Vietnama. Tuan je predlagal, da me zapelje se do templja na bližnji gori. Sprejel sem ponudbo, vendar sva se navzgor zapeljala z gondolo, za katero sem dal skoraj ves denar, ki sem ga imel s sabo - ostalo mi je le še za avtobus nazaj. Ker sva se naokoli vozila ves dan, je predlagal obrok. Povedal sem mu, da bom jedel v Hošiminhu, ker nimam dovolj vietnamskih dongov s seboj. "Ne skrbi, jaz plačam kosilo," je rekel. Ponudba je bil presenetljiva, saj so do tedaj Vietnamci, s katerimi sem imel stik, gledali bolj na zaslužek kot vse drugo. Kot se je izkazalo dva dni kasneje, je agresivno služenje denarja na račun tujcev značilnost državljanov, vpletenih v turizem.

Riž je glavni

V eni uri se je v Hošiminhu iz oblakov nakapljalo dovolj vode, da so bile ulice v kitajski četrti poplavljene. Ponekod je bila voda globoka do trideset centimetrov, ampak tudi to ni preprečilo, da se ljudje ne bi vozili z motorji: malo dvignejo noge, pa je. To sploh ne preseneča, saj v Hošiminhu motociklov mrgoli, celo enodružinskih ne manjka (običajen motor, le da na njem sedi cela štiričlanska družina).

Naslednji cilj je bil Vinh Long v delti Mekonga. Plavajoča tržnica v bližini je precej drugačna od tiste pri Bangkoku. Je večja, širša, prodajano pa oglašujejo z razobešanjem na visoke palice, pritrjene na čoln. Vinh Long je odskočna deska za prenočevanje v hiši pri družini na enem izmed otokov delte, saj se reka razdeli na devet večjih tokov, od koder izvira njeno vietnamsko ime Devet Zmajev. Dan sem preživel v čakanju na čoln. V baru sem spoznal učitelja angleščine, ki me je uporabil za vajo. Kasneje se nama je pridružil še poslovnež, rojen v Vietnamu, živeč v ZDA, ki se službeno vrne vsako leto. Prijeten klepet in plačani zapitek na koncu je potrdil tezo, da Vietnamci niso tako pohlepni, kot namiguje prvi vtis.

Noč pri družini, ki naj bi ponujala avtentičnost, ni bila ravno pričakovano. Zavaljo cene sem se pridružil večji skupini. Spali smo v posebej zgra-

jenih sobah in imeli toaletne prostore v zahodnem slogu, kar je precej drugače od umivanja v reki, kot to počnejo domačini. Zvečer smo imeli kuharski tečaj, kar pomeni, da so nam dovolili nasekljati zelenjavo in zaviti spomladanske zavitke v rižev papir. Dolga je roka turizma.

Rižev papir naredijo iz riževe vode - riž kuhajo, dokler se ne razpusti, včasih dodajo še mleko. Maso na hitro zapečejo kot palačinko in posušijo na soncu. Okrog riža se vrti vsa kuhinja. Rezanci so iz riževe moke, celo pokovka je riževa. Neoluščen riž vržejo v segreto mešanico peska in olja ter kasneje dodajo okus.

Mejo s Kambodžo sem prečil na mejnem prehodu, ki ga tujci redko uporabljajo. V nalivu sem ujel avtobus na nikogaršnji zemlji. Na kamboški strani nihče ni pregledal potnega lista in zapeljali smo se naravnost v državo. Ker mi je bilo vse skupaj čudno, sem v prvem kraju, kjer sem menjal avtobus, stopil na policijsko postajo vprašat, če je kaj narobe z odsotnostjo žiga. Za vstop v državo sem vendarle moral narediti vizo. "Ni problema," so zadržili, toda njihova komunikacija v angleščini je bila zelo omejena. Epilog je sledil dva tedna kasneje.

Radikalne poteze za radikalne reforme

Po štirih menjavah prevoznega sredstva (avtobus, motor, kombi in taksi) sem se končno priklatil v Sihanoukville na južni obali. Ime nosi po bivšem kralju Sihanouku, ki se je prestolu drugič odpovedal pred dvema letoma. Pred prvim odrekom je namreč Kambodži uspešno priboril neodvisnost, saj so se Francozi po drugi svetovni vojni vrnil s starim jarmom. Vnes se je šel politiko, snemal filme, živel v izgnanstvu - odvisno od trenutne situacije v državi. V zadnjih petdesetih letih je Kambodža zamenjala

krog šestih političnih ureditev in pristala na ustavni monarhiji. Kralj in protokolarna figura je danes Sihanoukov oče.

Z ozirom na gnečo turistov v ostalih državah regije ter plažno idilo s kopico barov in udobnih stolov, v katere se kar pogreznesh, je bilo v Sihanoukvillu videti presenetljivo malo tujcev. Na sprehodu po bližnjem narodnem parku sem bil tudi edini. Park zajema tako kopno kot morje, zato me je začudilo, ko sem sredi zaliva zagledal rafinerijo nafte. Vodnika sem vprašal, zakaj so park postavili okrog tovarne. "Saj niso. Zgrajena je bila kasneje," kar je bil najbolj nepričakovan odgovor z logičnim zanimanjem z moje strani, kako je to možno. "Če imaš denar, je vse mogoče."

Korupcija je v Kambodži na široko razmahnjena. Samo ilegalni posek tikovega lesa je po nekaterih ocenah devetkrat večji kot njegov uradni izvoz, ki prispeva v državno blagajno. Ljudje na položajih se okoriščajo, ekonomija pa krunca in se opira na pakete finančne pomoči iz tujine. Nerazvita infrastruktura je samo najbolj očiten simptom. Izven pomembnih prometnic je potovanje z javnim prevozom omejeno, včasih skoraj nemogoče.

Zgolj Phnom Penh je brez težav dostopen od povsod. V glavnem mestu je kraljeva palača s prijemi kmerske arhitekture vsekakor vredna ogleda, templji so izredno podobni ostalim v Indokini. Bolj pretresljiva je zapuščina Rdečih Kmerov, ki so Kambodži vladali kratka štiri leta. Razpon uničenja, ki so ga dosegli v tako kratkem času, je osupljiv.

Vietnamska vojna je s svojim pljuskanjem čez državne meje povzročila val upora in začetek vzpona Rdečih Khmerov. Ko so 1975-ega prevzeli vajeti, so pod pretvezo, da ZDA nameravajo bombardirati glavno mesto, najprej vse meščane prestavili na podeželje. Enakost ljudi so si predstavljali kot popolnoma agrarno državo, kjer so vsi kmetje. V tem duhu so izpraznili mesta, zaprli šole, ukinili religijo, glasbo, denar ter na veliko ubijali. Morili vse, ki so bili povezani s prejšnjim režimom, ki so bili izobraženi, ki so znali tuj jezik, ki so bili premožni, in njihove ožje in širše družine.

V centru Phnom Penha, v bivši srednji šoli Tuol Svay Prey so za izpraševanje postavili zapor in mučilnico S-21. Na vrhuncu delovanja so tam ubili po sto ljudi na dan. Za množične poboje so jih najprej odpeljali petnajst kilometrov iz mesta do Choeung Eka, t.i. Polja smrti. Tam so jih postrelili, poklali ali pretepli do smrti, zmetali v plitve jame, polili s kemikalijami, da so se izognili smradu in pokončali trdožive. V spomin in opomin pred tovrstnimi režimi danes tam stoji stolp, v katerem počiva simboličnih osem tisoč lobanj žrtev.

Brat številka ena, poveljujoči Rdeči Kmer Pol Pot je že umrl, ne da bi mu sodili za vojne zločine. Ostali voditelji se vztrajno starajo, pobude za sojenja pa kar ni in ni. Verjetno motivacije za pregon manjka zaradi nekaterih vplivnih delujočih politikov. Tipičen primer je trenutni premier, ki je po dveh letih opustil sodelovanje s krvniki kmerskega naroda. Pobegnil je v Vietnam in se na politično sceno vrnil s komunistično vlado, ki so jo postavili sosedje po vojaškem posredovanju. Vstop vojske je bil odgovor na stalne obmejne roparske vpade Rdečih Kmerov. Kitajska je bila zaveznica tedanjega kamboškega režima, zato je odgovorila z napadom na sever Vietnama. Dobila jo je po prstih in se po sedemnajstih dneh umaknila. Vietnamsko posredovanje se je spremenilo v okupacijo, ki se je zaradi prevelikih stroškov končala šele leta 1989.

Spomin na veličastnost

Da se v Siem Reapu ustavijo vsi, ki potujejo skozi deželo, je postalo očitno takoj, ko sem stopil iz avtobusa: vozniki tuk-tukov so me dobesedno obkolili. Za veliko večino turistov je obisk svetišč Angkorja, ki ležijo izven mesta, edino izkustvo Kambodže. Angkor je bil hindujsko kraljestvo, ki se je v regiji pojavilo v devetem stoletju. Zadnji kamboški kralj spada v isto dinastijo, vendar od vrhunca v dvanajstem stoletju niso več politično vplivni v regiji. Najprej so si kamboška ozemlja kos za kosom prisvajali Siamci (oz. Tajci) ter Vietnamci, nato so postali del Francoske Indokine, kar je Kmere bržkone rešilo pred izbrisom z zemljevida. Med drugo svetovno

vojno so prišli Japonci, po osamosvojitvi pa so jih čakali novi prepiri s sosedi ter notranje rivalstvo.

Karkoli se je že dogajalo v državi, so templji Angkorja preživeli celo Rdeče Kmere, ki so širokopotezno rušili vse ostale. Ne gre jim zameriti, da so se jih usmilili, saj je celotno območje starodavnih zgradb z Angkor Watom na čelu osupljivo in še posebej čarobno ob sončnem vzhodu.

Iz istega obdobja je tudi obmejni tempelj Preah Vihear, kjer sta si Tajška in Kambodža v času mojega obiska že dober mesec razkazovali mišice. Tako eni kot drugi si ga lastijo, čeprav Kambodža v rokah drži odločitev Meddržavnega sodišča OZN. Dostop do gore, kjer stojijo ruševine, je mačji kašelj s Tajške. Na drugi strani je strm, šestkilometrski vzpon in za nameček še minska polja izven uhojenih poti, ki so ostala od zadnjih bojev z Rdečimi Kmeri. Vse skupaj ni preprečilo, da ne bi kamboška vojska v breg spravila topov in cevi artilerije namerila proti sosednji državi, ki je odgovorila z zabarikadiranjem mejnega prehoda.

Že pot do Preah Vihearja je bila podvig. Samo do Anlong Venga je počasi šlo z avtobusom, do vznožja pa ni bilo druge možnosti kot deliti si taksi, ki pelje, ko se napolni. Ker se ni povsem napolnil, je bil izjemno drag. Cesta je bila v zelo slabem stanju. Če ni bila prašna in luknjava, je bila skoraj neprevozno blatna. Noč sem preživel v vasi Sa Em, kjer je popoldan zelo živahno ob dveh igriščih odbojke. Tekmovalci so bili po moji oceni izjemno dobri, ampak verjetno tako mora biti, glede na to, da je vsakič v igri deset dolarjev. Med šesto zvečer in zjutraj ni elektrike, zato luči napajajo agregati, ki jih okrog desetih ugasnejo in se pripravijo na počitek.

Večina prometa v Kambodži poteka po sredini države, vendar sem se poskušal do naslednjega kraja ogniti ovinku, saj sem bil že precej severno.

Ko sem spraševal, če vozi kakšen poltovornjak, ki je najugodnejše prevozno sredstvo na podeželju, v mojo smer, sem za odgovor dobil: "Včasih gre, včasih ne." Ko sem se pozanimal, kako je z naslednjim dnevem, sem prejel: "Mogoče." Nedoločenost me je prepričala, da sem rezerviral mesto na poltovornjaku, ki se je vračal po isti poti, po kateri sem prišel. Zjutraj so s ceste zahupali uro prej, kot je bilo rečeno. Nagneteni smo ob šestih že dvigovali rdečkasti prah. V kabini je bilo z voznikom vred sedem ljudi, zadaj v kesonu nas je bilo poleg vse krame in živeža, ki ga tovorijo do tržnice v večjem kraju, trinajst in trije otroci. Ni slabo za poltovornjak.

Takse in kazni

Na bregu Mekonga počiva Kratie, kjer je možno opaziti v tem koncu sveta skoraj izumrle sladkovodne delfine irrawady. Ostalo jih je nekaj sto in pri tem so spet imeli prste vmes Rdeči Kmeri. Na tisoče so jih nalovili z dinamitom za izvoz dragocene masti in mesa. Mimogrede so še razdrli v novem režimu nepomembno vražo, saj domačini verjamejo, da so delfini inkarnacija ljudi in jih zato namenoma ne lovijo. Žal se vseeno pogosto zapletejo v ribiške mreže in umrejo, ker jim zmanjka zraka.

Prečkanje meje z Laosom je bilo svojevrstna izkušnja. Najprej smo za nekaj ur obtičali na poti, ker je bilo treba popraviti poltovornjak. Končno na meji se je odvil epilog neobičajnemu vstopu v državo. Zaradi odsotnosti vstopnega žiga so kamboški cariniki zagnali vik in krik ter šli nekam v ozadje preverjat moj potni list. Vmes me je eden od carinikov izprašal, kje sem vstopil v državo in podobno. Potem je drugi prišel nazaj in dejal, da me njihov šef ne spusti čez mejo. Na vprašanje, kaj mi je storiti, so se malce posvetovali in odgovorili, da moram nazaj do mejnega prehoda, kjer sem vstopil v državo, in dobiti žig. Povedal sem, da bi se prej lahko mirno zlagal in trdil, da sem vstopil v državo na taistem mejnem prehodu. Pogajanja so trajala nekaj časa. Potem je eden od carinikov za nekaj minut spet izginil z mojim potnim listom. Ko je prišel nazaj, so mi zaračunali 10 dolarjev "kazni", seveda brez kakršnegakoli potrdila. Rekel sem, da ni moja krivda, če ne gledajo potnih listov na meji. Odvrnil je, da je moja krivda in da imam srečo, da je njegov šef včasih delal v Phnom Phenu, kjer ima slučajno veze. In so se na pozen nedeljski popoldan z mano slučajno ukvarjali visoki uradniki vse do štaba. Ki so bili vsi slučajno dosegljivi, da je bila zadeva rešena v dobre pol ure. Očitno sem imel res srečo. Uradniki radi izkoristijo priložnosti za neu-

radne "kazni" ali "takse" za izstopno štampiljko, ki jo je morala plačati tujka na istem prevozu. Meni "takse", čudo prečudno, sploh niso dodatno zaračunali.

Vse zavlačenje je pomenilo prihod v Laos v prečudovitem večernem soncu in prečkanje vode do otoka Don Det v sončnem zahodu. Končna postaja je bil Si Phan Don (štiri tisoč otokov), kjer se Mekong tik ob meji razleže ter ustvari pravo otočje, ki svojo obliko in številnost menja z nivojem vode. Največjih nekaj je stalno poseljenih. Na Don Detu so celo ostanki edine železnice v Laosu. Nanjo spominja nekaj tračnic, siromašna, zarjavela lokomotiva in most med dvema otokoma. Električno na otoku zagotavljajo samo agregati. Njihovo drdranje ponoči zamenja bučanje slapov v daljavi, občasen puhač z zvok delfina, ki je prišel po zrak, ter oglašanje žab, čričkov, gekonov in druge divjadi. Brez svetlobnega onesnaženja nebesno platno ponudi precej več zvezd, kot jih vidimo doma.

Večerna podoba Tad Loja v osrčju planote Bolaven je z dodatkom elektrike in odsotnostjo velike reke podoben tistemu na Don Detu. Podnevi je vas odlično izhodišče za kolesarjenje po okolici, kjer je poleg treh slapov in standardnih riževih polj moč najti tudi nasade kavčukovca, sadja ter kave, vse skupaj podkrepljeno s prizori vaškega vsakdana.

Ker me je priganjal datum odhoda, sem jo ubral nazaj proti Tajski. Ustavil sem se v Khoratu, kjer je edina posebnost darovanje in molitev pred kipom lokalne junakinje, ki je meščane vodila proti vpadam Laožanov v enem tistih redkih obdobjih, ko so se sploh šli osvajanja. Laos je bil namreč večino svoje zgodovine vazalna država ali okupiran.

Zadnja runda

V poslednje dneve so se kot vedno počasi prikradli spomini in vtisi skoraj desettedenske poti po širši Indokini. Vsak pogled izven standardne turistične domene je bil nagrajen s spoznavanjem prijaznih, širokosrčnih, vljudnih in ustrežljivih ljudi. Povsod obožujejo karaoke, da skoraj ni piratskih zgoščenk, kjer bi bila zapečena samo glasba. Zraven hiše in včasih tudi na avtobusnih postajah ali poleg nakupovalnih središč postavijo na stebriček majhno hiško, da varuje hišnega duha. Prepad med bogatimi revnimi je tako velik, da odstotkovno na cestah vozi več dobrih avtomobilov kot slabih, motorjev pa je daleč največ. Šport številka ena ostaja nogomet, da ga ponekod ponoči igrajo celo na manj prometnih krožiščih. Riž je stalna spremljevalka in pride v različnih oblikah od lepljivega do ocvrtega, da nahrani. Sojina omaka je vselej pri roki, da čudodelno popravi še tako neokusno jed. Večina moških se pred poroko za nekaj časa ogrne v meniško togo, da dvigne ugled družini. Oblaki so tako nizko, da bi jih lahko ubral na modrem nebu.

Seveda obstaja tudi mnogo razlik in težko jih je zajeti. V Vietnamu uporabljajo latinizirano pisavo, ki jo je uveljavil misijonar de Rhodes, zato je lažje najti smer. Kmerski jezik ni tonalen, zato hitreje zadeneš frazo ali ime kraja. Laos je najbolj ležeren, zato je pravi balzam po stresu in nenehnih pogajanjih za ceno drugod. Tajska je glavna ekonomska sila regije, zato nudi vse priboljške zahodnega sveta in ublaži kulturni šok.

Do Bangkoka, kjer sem sklepal krog, sem nameraval z nočnim vlakom. Na postaji sem bil kar nekaj ur prej in tam me je ogovoril dedek, ki je z ženo in vnukom potoval v isto smer. Malo sva razpravljala, bral mi je z dlani. Ker še nisem imel vozovnice, mi jo je priskrbel zastonj, saj baje enkrat dnevno vlada plača prevoz. To bi bil vsekakor lep maneuver za pridobivanje volivcev, vendar je bila skoraj prva stvar, ki mi jo je povedal dedek: "Prej sem bil za vlado, ampak zdaj sem anti." Že nekaj dni sem spremljal časopisje, kjer so poročali o vse hujskih demonstracijah v prestolnici Tajske. Motoristične čelade so že postale obvezna oprema. To se je torej razvilo iz mirnih protestov, kjer sva z Blažem dobila prvi topel obrok na poti.

Tisočletja sporov med kraljestvi, kasneje državami, boj za politični vpliv na regijo, začinitih z notranjimi trenji, so nezaključena zgodba. Vojne prejšnjega stoletja in priložnostni državni udari dokazujejo, da je Indokina zelo vihrava. Gospodarsko povezovanje držav v regiji je vsaj za nekaj časa uspelo zaježiti strasti. Popotovanje

je možno brez zapletov, vse več je obiskovalcev, iz skled turizma zajemajo vsi. Najbrž jim ni v interesu, da bi preplašili molzno kravo, in vsi domačini, ki sem jih povprašal glede nevarnosti v Bangkoku, so mi zatrdili: "Zadeva je med Tajci, kot tujec se nimaš česa bati." In res demonstracij nisem niti videl, saj so se odvijale izven okoliša povprečnega popotnika.